

Ik doe dit, omdat deze sociale confessie van het grootste belang is, om den geest te leeren kennen, die onze christelijke patroons bezielt, en voorts omdat in dit kostelijk stuk scherp uitkomt, dat het beginsel, waaruit wij als christenen leven, zoo gansch anders is dan de principien van liberalisme en socialisme. Deze verklaring is dan ook niet slechts een positieve uiteenzetting van wat de opstellers belijden en willen, maar draagt tevens een sterk antithetisch karakter tegenover de dwaling van het liberalistische individualisme en de socialistische klassenstrijd-leer. Men leze en oordeele zelf. Hoofdstuk I geeft een Inleiding, die aldus luidt:

1. In handel en bedrijf sta voorop, dat ieder medewerker alle gaven en krachten heeft in te spannen, tot openbaring van Gods heerlijkheid, door de gaven, in mensch en natuur gelegd, tot volle ontplooiing te brengen.

Daarbij erkend Gods soevereiniteit over al het geschapene, ook over het stoffelijk goed.

2. Aangaande het stoffelijk goed wordt tegenover God geen absolute eigendom, doch slechts een rentmeesterschap erkend. Tegenover den medemensch wordt gehandhaafd een eigendomsrecht, beperkt door den goddelijken eisch der naastenliefde.

3. De arbeider dient te worden beschouwd als beeldrager Gods en niet als drager van de waarheid.

Dienstegevolge dient de zedelijke waarde van den menschelijken arbeid te worden erkend.

4. Vooropstellend, dat het Christendom geen voor alle tijden geldenden vorm van productie voorschrijft en de Christelijke belijdenis op zichzelf geen beletsel is tegen de aanvaarding van een productievorm, die van onze tegenwoordige wijze van productie afwijkt, wordt evenwel — tegenover de beschouwing welke in de tegenwoordige productievorm de oorzaak van alle misstanden ziet — staande gehouden:

a. dat elke productievorm door de werking der zonde tot misstanden aanleiding geeft en geen wegneming van misstanden is te verkrijgen door een algeheele verandering daarvan, met name niet door een in theorie uitgedacht systeem;

b. dat, erkennende de leiding Gods in de historie, het bestaande dient te worden aanvaard en daarin eene gezonde en geleidelijke ontwikkeling voorstaande, mede door organisatie, gezocht moet worden de werking der zonde te beteugelen.

Op deze vier artikelen, die dus raken in de verhouding tot God; 2o. het eigendomsrecht; 3o. den arbeider en 4o. de productie, wordt de volgende toelichting gegeven:

De verhouding tot God.

Vanzelf moet hier over de verhouding tot God in den beroepsarbeid gesproken worden.

De beantwoording dezer vraag is van fundamentele betekenis. Op dit terrein worde nu ook beleed, dat de eere Gods richthoof van het leven zij.

In dien zin is het behalen van materieel voordeel niet het eerste en hoogste doel in den beroepsarbeid van den patroon en is het dus niet uitgesloten, dat het beginsel zal dwingen tegen het rechtstreeksch eigenbelang in te gaan. In de plaats van dit eigenbelang wordt gesteld de eere Gods. Deze eere Gods eischt, dat de mensch alle krachten inspanne om de gaven, in hem en in de natuur gelegd, tot ontplooiing te brengen. Hiermede wordt in de eerste plaats erkend, dat de mensch is aangewezen op arbeid en deze arbeid een zegen God is. In de tweede plaats wordt gezegd, dat deze arbeid zich te richten heeft op openbaring van Gods heerlijkheid. Deze kan tot openbaring komen door een rijke ontwikkeling van

den menschelijken geest en door een in toepassing brengen van de door God in de natuur gelegde krachten. De vooruitgang van techniek, handels- en verkeersmogelijkheden wordt daarom toegejuicht.

Hierbij wordt ook uitgesproken de menschelijke afhankelijkheid in tegenstelling met Gods macht en soevereiniteit. Deze soevereiniteit werkt over al het geschapene en bepaalt voor mensch en stoffelijk goed de levenswetten.

Het eigendomsrecht.

Op het voorgaande volgt reeds, dat de mensch, door God geroepen tot bearbeiding der stoffelijke natuur, zich tegenover God niet op een absoluut eigendom of heerschappij over deze natuur mag verheffen, doch verantwoordelijkheid schuld is voor de wijze, waarop hij daarmede heeft gehandeld. Naast de menschelijke afhankelijkheid staat hier dus de menschelijke verantwoordelijkheid tegenover God, in navolging der Heilige Schrift met een rentmeesterschap vergeleken.

Mag dus tegenover God niet van een eigendomsrecht worden gesproken, tegenover den medemensch is de verhouding anders. Hier moet een persoonlijk eigendomsrecht worden gehandhaafd. Niet in den zin van een absoluut eigendomsrecht, dat zou toestaan den eigendom naar willekeur tot schade van den medemensch te misbruiken. Door de erkenning van de verantwoordelijkheid tegenover God, inhoudende aan de eene zijde een niet mogen misbruiken en aan de andere zijde een bevel tot een recht gebruiken, volgt reeds het verbot den medemensch door den eigendom te schaden. Bij het gebruik van den eigendom dient daarom met het gebod Gods gerekend te worden, den naaste lief te hebben als zichzelf. Men kan alzoo spreken van een sociale functie van het eigendomsrecht.

Hiernede wordt niet ontkend het recht der overheid om als dienaar Gods een zondige uitoefening van het eigendomsrecht te verbieden, zoo noodig in het algemeen belang regelen voor de uitoefening er van te stellen of zelfs tot onteigening over te gaan.

De arbeider.

Alvorens in een afzonderlijke afdeeling der beginselverklaring de verhouding tot de arbeiders breder wordt uitgewerkt, wordt hier de grondslag voor de verhouding tusschen patroon en arbeider aangegeven. In den loop der geschiedenis is tusschen den eigenaar der productiemiddelen enerzijds en den arbeider anderzijds een steeds grootere scheiding ontstaan, welke tengevolge had, dat de zedelijke waarde van den menschelijken arbeid niet voldoende werd erkend en de menschelijke arbeid veelal praktisch werd gelijkgesteld met den productiefactor kapitaal. Wel is waar is nog niet overal dit kwaad doorgedrongen en bestaat nog een wederzijdsche waarleving, in grootere kringen is echter door de werking van verkeerde theorieën een wanverhouding ontstaan. Men is scheiding gaan maken tusschen den mensch en den menschelijken arbeid en heeft dien arbeid op één lijn gesteld met koopwaar.

Slechts op die koopvaar kwam het aan. Door deze zoo goedkoop mogelijk te exploiteeren, zocht men winst te behalen. Met den arbeider als beeldrager Gods werd niet gerekend. Erkend wordt, dat in den patroonskring, ook door meerdere zich noemende Christen patroons, in dit opzicht gezondheid is. De later opkomende klassenstrijd-leer vond in de heersche beschouwingen en toestanden zaad voor hare verderfelijke werking.

Tegenover dit alles wordt gesteld, dat de arbeider in zijn geheel is beeldrager Gods en een scheiding tusschen den arbeider en zijn arbeidskracht, hiernede in strijd, tot misstanden aanleiding moet geven. Hiernede is ook de zedelijke waarde van den arbeid aangetoond.

POPULAIR WETENSCHAPPELIJKE SCHETSEN.

Misdadigheid en toerekenbaarheid.

III.

Wij hebben in het vorige artikel uiteengezet, dat er in den loop der laatste vijftig jaren verschillende pogingen zijn gedaan, om de misdadigheid uit een of andere oorzaak te verklaren. Lombroso achtte de misdadigheid aangeboren en sprak van den geboren misdadiger. De Franschen meenden, dat de misdadigheid moest verklaard worden uit omgeving en milieu. En ten slotte heeft men aan de degeneratie een belangrijke rol toegekend ter verklaring van de misdadigheid.

Wat betreft het toekennen van verantwoordelijkheid aan den misdadiger heeft men ook een wisselend standpunt ingenomen. Wilde Lombroso den misdadiger eigenlijk vrij pleiten van schuld, omdat hij het immers evenmin helpen kon, dat hij zoo was, als een krankzinnige, en heeft er ook onder invloed van de degeneratieleer een neiging bestaan, den mensch van zijn verantwoordelijkheid te ontslaan, toch zijn er daarnaast steeds velen geweest, die vasthielden aan de oude overtuiging, dat een misdadiger persoonlijk aansprakelijk gesteld moet worden voor het door hem misdreven, en daarvoor ook gestraft moet worden.

Thans wordt dit laatste standpunt vrij algemeen ingenomen door de toonaangevende mannen op dit gebied. Men wil gaarne erkennen, dat er factoren zijn van allerlei aard, die medewerken om iemand tot het volvoeren van een misdaad te brengen, hem eventueel tot misdadiger kunnen maken, maar men handhaaft de persoonlijke verantwoordelijkheid; aan den misdadiger zelf rekent men toe, wat hij gedaan heeft; het standpunt, dat een misdadiger alleen om het feit, dat hij misdaden pleegt, ontoerekenbaar moet geacht worden, is verlaten.

En hiernede verschilt men niet zooveel van de opvatting, die ook door onze christelijke wetenschap op grond van den Bijbel geleerd wordt. Wij houden op gezag van Gods Woord ook vast aan de persoonlijke verantwoordelijkheid. Ieder mensch staat wel ten deele onder invloed van zijn omstandigheden, maar hij is in de eerste plaats een eigen afzonderlijk individu, met eigen neigingen en begeerten, met eigen deugden en fouten, die uit zijn innerlijk zieleleven opkomen, en waarvoor hij zichzelf ook wel degelijk verantwoordelijk gevoelt. Ieder mensch, en ook de misdadiger, heeft een besef van zedelijkheid en recht; ieder voelt, dat hij verschillende dingen niet doen mag; ieder heeft een geweten, dat hem aanklaagt, wanneer hij zondigt.

Maar daarnaast leert ons de Bijbel, dat ieder mensch als zondaar geboren wordt, dat niemand uit zichzelf in staat is, het goede te doen; dat wij allen overtreders zijn van de Wet Gods; dat wij allen tegenover onze naasten verkeerde dingen doen, en dat wij allen, wanneer God ons niet bevaart, ook in kleinere of grootere misdaden kunnen vervallen.

In zoverre bestaat er dus een zekere overeenstemming tusschen onze belijdenis en het denkbeeld van Lombroso, hoever deze overigens van ons af moge staan. Terwijl Lombroso echter spreekt van de geboren misdadigers, die hij als een afzonderlijke categorie van menschen beschouwt, erkent de christen, dat ieder mensch een geboren zondaar is, en de kiemen van alle misdaden in zijn hart omdraagt. En aan den anderen kant, terwijl Lombroso den misdadiger beschouwt als een ontoerekenbare, als een krankzinnige, die niet voor zijn daden gestraft mag worden, houdt de christen vast aan de persoonlijke verantwoordelijkheid, aan de schuld en aan het recht tot straffen, ook door den aardischen rechter. De religie predikt den mensch, die van nature verdorven is, toch de zedewet; vraagt van hem liefde tot God en den naaste;

De productie.

De vraag hoe wij tegenover de thans geldende wijze van productie staan, mag niet worden voorbijgegaan. In het bijzonder als een ander systeem door beide groepen wordt gepropageerd.

Hier wordt nu allereerst geconstateerd, dat het Christendom geen bepaalden vorm van productie als den eenig juiste aanwijst. Immers de fout zit niet in de eerste plaats in den vorm, doch in den mensch zelf.

Door zijn zonden bederft de mensch ook het best denkbare. Hiernede wordt niet bedoeld, ten opzichte van de vraag, welke wijze van productie het meest aanbevelenswaardig is, lijdelijkheid te prediken. Veeleer moet elke vorm, ook de huidige, waaronder wij leven, kritisch worden bezien en gevraagd, of daarin verbeteringen zijn aan te brengen, desnooch met opofferingen van veel, dat thans materieel voordeel brengt. Het oefenen van kritiek op het bestaande mag echter niet leiden tot opbouw van een systeem buiten de werkelijkheid van het leven om. Hier wordt erkend Gods leiding in de historie, waardoor de mensch van elken tijd te midden van bestaande productieverhoudingen gesteld wordt.

Zal daarin verbetering of verandering noodig zijn, dan is die alleen te verkrijgen langs den weg van geleidelijken groei, in aanpassing aan nieuwe toestanden, nooit door het propageeren van een systeem, dat niet let op den zondigen aard van den mensch, geen ontwikkeling, maar samenhangende met de feiten, op den voorgrond stelt of geen rekening houdt met alle tijne geleidingen van de maatschappelijke samenleving. In deze stelling wordt dan ook partij gekozen tegen het socialisme en wordt de tegenwoordige productievorm aanvaard. Dit laatste niet om zijn fouten te verdedigen of te vergoelijken, noch omdat deze op zichzelf beter is dan iets anders, doch slechts omdat aansluiting gezocht moet worden bij den historisch geworden toestand.

Dit legt nu ook den plicht op, mede te werken om de zich openbarende fouten te bestrijden en te streven de werking der zonde te keer te gaan.

Daarbij wordt tevens als eisch gesteld een open oog te hebben voor de feitelijke omstandigheden, den groei, die in het maatschappelijk organisme valt waar te nemen, te bevorderen en telkens bij nieuwe vragen de houding te bepalen.

Over dit eerste hoofdstuk een enkel woord. Het doet weldadig aan, dat in deze beginselverklaring de verhouding tot God vooropgesteld wordt, en de christelijke werkgeversvereniging ook hierin haar christelijk karakter vertoont, dat zij volmondig erkent: het gaat om God. Onze arbeid is er niet om onszelf, en het hoogste wat wij met dien arbeid bedoelen is niet een gevulden buidel of een volle maag, maar het diepste motief is, om als dienstknechten en dienstmaagden Gods de culturaard te vervullen, die Hij ons in deze wereld geeft. Geen eigenbelang, maar (en schittert dit woord in vlammeende letters boven elk bedrijf), Gods eer is het einddoel. Hij heeft recht op alles, en Zijn soevereiniteit bepaalt voor mensch en stoffelijk goed, dus niet alleen voor den arbeider, maar ook voor den patroon, de levenswetten. Deze heeft zich, wat zijn winst en loon betreft, tegenover God te verantwoorden. Een kostelijke verklaring, die echter dan alleen geen klinkende leuze is, wanneer zij in de sociale verhoudingen praktisch beleefd wordt. Theoretisch te belijden, dat wij in alles de heerlijkheid des Heeren hebben te zoeken, en praktisch zooveel schatten te vergaderen als maar mogelijk is, slinkt niet elkaar, en ieder zal

en wekt bij hem op het verantwoordelijkheidsgevoel tegenover God en zijn medemensch.

En waar de religie bij zooveelen slechts gebrek-kig doordringt, waar er zooveelen zijn, die door omgeving, door milieu, door verschillende omstandigheden weinig of niets van God of Bijbel hooren of deze moedwillig niet erkennen, is het niet te verwonderen, dat het besef van een hoogere, zedelijke verantwoordelijkheid ook bij velen zwak ontwikkeld is. De religie mag bij de opvoeding van het kind niet verwaarloosd worden, op straffe van onderminning van het verantwoordelijkheidsgevoel.

Dit besef van verantwoordelijkheid tegenover den naaste is ook een van de voornaamste grondslagen van een goede maatschappij, waardoor de menschen elkanders rechten eerbiedigen, en elkanders nood lenigen. Hoe meer iemand zijn verantwoordelijkheid voelt, hoe beter burger hij zal zijn. En daarom werkt niets zoo verkeerd op de sociale verhoudingen onder de menschen, dan ontorming van dit besef. Hierdoor wordt de misdaad in de hand gewerkt, en de poort wijd opengezet voor alle schandelijke bedrijven. Want wanneer de misdadigheid als krankzinnigheid wordt beschouwd, behoeft men zelfs geen vrees voor straf te hebben. Het ergste, wat zou kunnen gebeuren, is, dat men in een inrichting wordt opgenomen, natuurlijk wel onvrijwillig, om daar voor korteren of langeren tijd verpleegd te worden.

Met de erkenning van het verantwoordelijkheidsgevoel gaat ook samen een andere beschouwing over de zoogenoemde deugdzinnigheid van den mensch. In de denkbeelden hierover kan men ook in niet-christelijke kringen een kentering waarnemen. Terwijl men vroeger van de gedachte uitging, dat de mensch van nature goed was, en dat ook de meerdere ontwikkeling vanzelf den mensch van misdaden zou terughouden (denk slechts aan het gezegde: Hoe meer scholen ge bouwt, hoe meer gevangenissen ge zult kunnen sluiten), is men tegen

gevoelen, dat
lijk van het
Over den
Hier wordt
Daarop ho
eigendom we
aandacht te
het recht va
den arbeid
klaard, dat v
maar als be
gesloten. Da
der ook als
loen, of wil
danig moet
wordt. Een
houdt de o
organisatie
een bestaan
lijdend is l
ieden, dat i
dere zich n
zicht gezond
slechte toest
enze christe
de verkliede
wige conflict
wij danken v
die der tijd
Eindelijk l
Deze begi
constante
vorm van p
Heilige Schr
sche wetgevi
wij moeten.
Bijbel te wil
tot lijdelijkh
om den best
beginselverk
zij keert zie
de socialisat
rekent niet v
en is h.i. e
aanvaardt d
vorm. Niet
ken klevende
en aansluiti
toestand. De
Bedeeld de
tegenwoordig
ze ik een g
wering komt
en is in de
menteerde. I
wing van e
wanneer de
gusel een a
sociale bedrij
woord). Do
lichting geer
in tegenstell
gewordene
anderingen
ik deze reg
het ge word
van den hui
en correctie

woordig we
menschelijk
en dat groot
verstandelijk
haver en d
van deze er
van een v
king van d
de opstande
leerd, en
hadden pla
hoogerwerd
slechte neig
hadden gela
ze bij ons,
trachten te
van allerlei
Onwillekeur
bergchen. C
ture geneig
tot eenig ge
Wanneer
bemerkt me
lijk verantw
hebben; ze
konaleid l
niet voldoende
neigingen
ze er niet g
echter, die
hebben, die
neigingen o
konden late
In hoeverre
en, zekelij
volgende m
Thans wi
dadigers tel
niet vertore
en bereuw

thans geldende worden voorbij-
er systeem door

ateerd, dat het
an productie als
de font zit met
in den mensch

eh ook het be-
ld, ten opzichte
luctie het meet
l te prediken-
dige, waaronder
m gevang, of
ingen, desnoode
materieel voor-
p het bestaande
an een systeem
even om. Hier
storie, waardoor
van bestaande

ring noodig zijn,
den weg van
an nieuwe toe-
an een systeem,
an den mensch,
ngende met de
rekening houdt
naatschappelijke
dan ook partij
it de tegenwoor-
laats niet om
ngelijken, noch
lan iets anders,
ht moet worden
l.

nade te werken
bestrijden en te
er te gaan.

esteld een open
andigheden, den
rganisme valt
kens bij meere

tel woord. Het
inselverklaring
wordt, en de
k hierin haar
volmondig er-
id is er niet
tot dien arbeid
of een volle-
om als dienst-
cultuurtaal te
d geeft. Geen
re dit woord
Gods er-
op alles, en
isch en stoffe-
arbeider, maar
en. Deze heeft
eft, tegenover
ke verklaring.
leuze is, wan-
ngen praktisch
en, dat wij in
ben te zoeken.
vergaderen als
en ieder zal

rdelijkheidsges-
ensch.

lechts gebrek-
die door om-
de omstandig-

Bijbel hooren
is het niet te
hoogere, zede-
den zwak ont-
opvoeding van
op straffe van
lijkheidsgevoel

tegenover den
te grondslagen
door de men-

en elkander
verantwoorde-
zal zijn. En
op de sociale
dan onderwij-

de misdaad in
spengezel voor
meer de mis-
it beschouwd.

straf te heb-
beuren, is, dat
omen, natuur-
ortoren of lan-

oordelijkheid-
beschouwing
heid van den
kan men ook

ing waarnemen
te niting dat
in dat ook de
ensch van mis-

aan het ge-
hoe meer ge-
ia men tegen

gevoelen, dat deze schoone confessie voor de prac-
tik van het leven hooge eischen stelt.

Over den eigendom kan ik kort zijn.

Hier wordt het private bezit met name genoemd.

Daarop hoop ik later in mijn artikelen over den

eigendom wel terug te komen, en dan ook meerdere

aandacht te schenken aan den regel, waarin over

het recht van de overheid wordt gesproken. Wat

den arbeider betreft, uitdrukkelijk wordt ver-
klaard, dat men hem niet beschouwt als koopwaar,

maar als beeldrager Gods. Hierin ligt veel op-
gesloten. Daarin spreekt men uit, dat die arbeider

ook als beeldrager Gods moet leven, en zijn

leven, of wil men de vrucht van zijn arbeid, dus-
danig moet zijn, dat dit beeld Gods niet gedrukt

wordt. Een gewichtige erkenning, die tevens in-
houdt de erkenning van het recht der arbeiders-

organisaties op christelijken grondslag, om voor zulk

een bestaan als beeld Gods te worstelen. Zeer ver-
blijvend is het, dat in alle oprechtheid wordt be-

leden, dat in den patroonskring, ook door meer-
dere zich noemende christen-patroons, in dit op-

zicht gezondigd is, en de klassenstrijdsleer in die

stichte toestanden volop voedsel vond. Wanneer

onze christen-patroons zulk een houding tegenover

de werklieden aannemen, behoeven wij voor „een-

wige conflicten" niet bevreesd te zijn, en kunnen

wij danken voor de van God gegeven toemadering,

die der tijden eisch is.

Eindelijk komt de productie.

Deze beginselverklaring begint met zeer juist te

constitueeren, dat het christendom geen bepaalden

vorm van productie aanwijst. Zoo iets is uit de

Heilige Schrift niet te deduceeren. Zelfs de Mozai-

sche wetgeving geeft geen bepaalde richting aan, en

wij moeten voorzichtig zijn met te veel uit den

Bijbel te willen halen. Dit geeft echter geen vrijbrief

tot lightheid. Wij moeten alles in het werk stellen

om den besten productievorm te verkrijgen, en de

beginselverklaring spoort daartoe krachtig aan. Doch

zij keert zich vierkant tegen het socialisme. Van

de socialisatiegedachte moet zij niets hebben. Deze

rekenet niet met den zondigen aard van den mensch

en is h.i. een systeem buiten het leven om. Zij

aanvaardt daarom den tegenwoordigen productie-

vorm. Niet omdat daaraan geen fouten of gebre-

ken kleven, maar omdat deze nog de beste is,

en aansluiting geeft aan den historisch geworden

toestand. Deze regels zijn mij niet recht duidelijk.

Behoudt de beginselverklaring dat à tout prix de

tegenwoordige vorm gehandhaafd moet blijven, dan

zet ik een groot vraagteken. Zulk een krasse be-

werping komt mij te conservatief of te voorbarig voor,

en is in de toelichting ook niet krachtig geargum-

enteerd. Ik hoop daarover bij de verdere bescho-
wing van den eigendom nog nader te spreken,

wanneer de vraag aan de orde komt, of ons be-

ginsel een anderen vorm toelaat (welke vraag deze

socialistische — zie 1 — bevestigend beant-

woordt). Doch het is ook mogelijk, dat in de toe-

lichting geen andere bedoeling schuilt, dan dat wij,

in tegenstelling met het socialisme, het historisch

gewordene aanvaarden, zonder revolutionair ver-

anderingen te willen aanbrengen. Dan onderschrijf

ik deze regels, mits niets vergeten wordt, dat in

het geworden veel veranderd is, en de fouten

van den huidige productievorm ons tot bezinning

en correctie roepen. K. D.

wordtlic weer tot de erkenning gekomen, dat het

menschelijk hart vol is van verkeerde neigingen,

en dat grooter zoogenaamde beschaving en hooger

verstandelijke ontwikkeling den mensch zeker niet

lucifer en deugdzaam maken. Een treffend bewijs

van deze erkenning hoorde ik onlangs uit den mond

van een niet-christelijk medicus. Bij een bespre-

king van de moorden en misdaden, die er tijdens

de opstanden en revoluties in Hongarije waren ge-

beurd, en waarbij de verschrikkelijkste dingen

hadden plaats gehad, en men zijn booze lusten had

betogevend, maakte hij de opmerking, dat al die

slechte neigingen, die daar tot zulke wandaden

hadden geleid, ook in onze ziel aanwezig zijn, en

ze bij ons, als wij ze niet remmen en ze er onder

trachten te houden, eveneens tot een uitharsting

van allerlei ongerechtigheid zouden kunnen leiden.

Thuislekenig moet ik denken aan onzen Hidel-

bergischen Catechismus, die zegt, dat wij van na-

ture geneigd zijn tot alle kwaad en onbekwaam

tot eenig goed.

Wanneer men met misdadigers in aanraking komt,

bemerkt men ook meestal, dat zij zichzelf wel degelijk

verantwoordelijk voelen voor wat ze gedaan

hebben; ze hebben er berouw over, dat ze anderen

beledigd hebben, maar ze erkennen, dat zij zich

niet voldoende verzet hebben tegen de verkeerde

neigingen, want dat, zoo ze dit gedaan hadden,

ze er niet gekooken zouden zijn. Sommigen zijn er

echter, die zichzelf hier toe niet in staat gevoeld

hebben, die zeggen, dat ze niet tegen hun verkeerde

neigingen opgewassen zijn, dat ze hun misdadig niet

konden laten, of dat ze haar wel moesten doen.

In hoeverre dit een enkele maal een gevolg van

een ziekelijke toestand kan zijn, hoop ik een

volgende maal te bespreken.

Thans wil ik er nog op wijzen, hoe ook de mis-

dadigers telkens toonen, dat ze hun zedelijk besef

niet verloren hebben. Behalve het gevoel van spijt

en berouw, toonen ze vaak een zeker eergevoel;

WIJSBEGEERTE.

In de school der wijsbegeerte.

XVIII.

Overzicht van de voorgaande artikelen.

— Onze tijd staat in het teken van den „hoo-
zen dag“.

De crisis, waarin wij leven, is niet zoozeer van
belang om de inzinking van de cultuur, maar om
de verscherping der tegenstellingen op het gebied
des geestes. — Art. I.

— Meer dan eenig cultuurverschijnsel is de wijs-
begeerte spiegel van den tijd.

In onzen tijd vertoont de wijsbegeerte het beeld
van vernippering en verwarring. Na den vergeef-
schen, genialen, stormloop op „de waarheid“, pro-
beert men andere wegen (wetenschappelijke ken-
theorie, aanvaarding van wonder en mysterie; over-
gave aan „het leven“) of ook trekt men den kring
van het onderzoekveld der wijsbegeerte nauwer. —
Art. II.

— Het komt niet te pas, dat de christen de
moderne wijsbegeerte hooghartig veroordeelt. — In
het denkproces der moderne menscheit is niet
alleen ontwaarding, maar ook idealistisch streven.
Het geestelijk peil daalt, maar de waarheidsdorst
nam toe. — Art. III.

— Tot de lichtzijden, die de christen in het
oog moet vatten, behoort o.a. het feit, dat formeel
het materialisme en naakte rationalisme een neder-
laag heeft geleden. — De exacte wetenschappen
spelen niet meer als vroeger „de baas“. — Er is
toenadering tot de religie, speciaal tot het chris-
tendom, o.a. bij Baader, Lotze, Fechner. — Art. IV.

— Van sommige moderne denkers kan men zelfs
zeggen, dat zij niet ver zijn van het Koninkrijk
Gods. — Eucken b.v. zoekt het criterium voor
het vinden van wijsheid in de zedelijke gesteldheid,
en aanvaardt de bovennatuurlijke werkelijkheden. —
In het algemeen willen de romantici het wereld-
geheim benaderen in den weg van gevoel, intuïtie
en vroomheid. — Jezus staat bij velen in het
middelpunt der belangstelling. — Art. V.

— Meer betekenis nog dan de romantische
school, heeft de wijsgeerige richting, die de kennis
wil bouwen op den grondslag van natuurweten-
schappelijke zielkunde.

De algemeene ontwakning op wijsgeerig gebied
heeft ook in het onwijsgeerig Nederland invloed
geoefend. De beweging van '80 is er het bewijs
van. — Professor Heymans werd de apostel van
het psychisch monisme. — Bolland de heraut en
impresario van Hegel. — Art. VI.

— De christen trekt uit al deze belangrijke gees-
tesverschijnselen zijn conclusies. — Hij ziet den
Geest Gods weer opnieuw werken in den geest
der menscheit, en met den modernen mensch
„twisten“.

Het hedendaagsch christendom verkeert trou-
wens zelf ook in een crisis. — Er is een gisting
tusschen jongen en ouden, reformatorischen en
conservatieven. —

Het Calvinisme bevat in zich het beginsel van een
wijsgeerige levensbeschouwing. Onze traagheid en

willen vaak eerlijk zijn tegenover hun kameraden;
ze toonen hun dankbaarheid bij een goede behan-
deling. Ter illustratie wil ik nog het volgende ver-
melden: Iemand is wegens het plegen van een
misdrijf in voor-arrest gekomen. Hij blijft echter
ten stelligste ontkennen, dat hij iets van deze mis-
daad afweet. Er wordt een onderzoek naar zijn
geestvermogens ingesteld, waarbij de medicus con-
cludeert, dat de beklagde niet geestelijk abnormaal
is, en het feit, dat niettegenstaande de toelichting
toch vaststaand, hem dus moest worden toegerekend.
Die beklagde wordt veroordeeld en blijft in de
gevangenis, en is zeer verbitterd op den medicus,
van wien hij gehoopt had, dat deze hem „abnor-
maal“ zou verklaard hebben, waardoor hij dan vrij van
straf zou gekomen zijn. Hij blijft steeds zijn onbekend-
heid met de misdaad volhouden. Als deze man
later in de gevangenis ernstig ziek wordt, en door
denzelfde medicus nauwgezet behandeld wordt,
komt hij tot de volgende bekentenis: „Dokter, ik
heb u en de Rechtbank voorgelogen, dat ik niets
van de misdaad afwist, in de hoop daarvoor on-
toerekenbaar verklaard te worden, maar nu ik zie,
dat u mij zoo ernstig en trouw als uw patiënt be-
handelt, wil ik niet langer oneerlijk tegen u zijn,
en wil ik u bekennen, dat ik de misdaad begaan
heb, en mijn straf dus terecht draag“. Hieruit bleek
dus, dat het geweten van dezen man, waaraan hij
een tijdlang het zwijgen had opgelegd, toch ten
slotte begon te spreken.

Wij houden dus vast aan de verantwoordelijkheid
van den misdadiger.

En daarom handhaven wij ook het recht van
de Overheid, als Dienaar Gods, om de misdadig
te straffen. Deze straf, die in de eerste plaats
een daad is, om het geschonden recht te herstel-
len, kan daarbij tevens werken als een opvoedkun-
dige maatregel, om den misdadiger af te schrik-
ken en van volgende overtredingen te weerhouden.

laksheid in het verleden is dus niet te veront-
schuldigen. — Art. VII.

— De oorzaak van het feit, dat wij, Calvinisten,
geen eigen wijsbegeerte hebben opgebouwd, maar
het ongelof zijn gang hebben laten gaan, — ligt
daarin, dat wij zelfvoldaan waren in de dogma-
tiseering van de leer.

Thans is onder ons de wijsgeerige herleving be-
gonnen.

Dr. Kuyper gaf zijn Encyclopaedie.

Dr. Bayinck zijn Dogmatiek en „Wijsbegeerte der
Openbaring“.

Aan de Vrije Universiteit verschenen tal van
wijsgeerige dissertaties. — Art. VIII.

— Wij behooren ons dus allen te bezinnen op
de betekenis en het nut der wijsbegeerte.

Het betrekkelijk en bijkomstig nut is de oef-
ning van het denkvermogen (hersensport) en de
literaire vermakings.

Wat de noodzakelijkheid van wijsgeerig denken
tot het vinden en bouwen van een wereldbescho-
wing betreft, staan wij anders dan de „moder-
nen“. — Wat de wereld ten deze in wijsgeerigen
weg zoekt op te sporen, omdat zij het niet heeft,
bezitten wij in substantie reeds in onze religie. —
Art. IX.

— Dit verschil in waardeering van het nut der
wijsbegeerte komt duidelijk aan het licht bij be-
studeering van een man als Bolland. — Voor de
Hegelianen is filosofie rationalistische religie, en
verlossing van natuurlijke noodzakelijkheid. — Het
Hegelianisme is omgekeerd christendom, het be-
gint en eindigt in den mensch. — Art. X.

— Het onderzoek naar het ontstaan van
de wijsbegeerte brengt tot inzicht in haar betee-
kenis. — De wijsbegeerte is niet ontsprongen uit
den schoot van Israël. Israël had, niet alleen ge-
moedelijken, maar ook verstandelijken, vrede in de
alzijdig schoone openbaring der waarheid.

De Grieken, de eigenlijke scheppers en meesters
der filosofie, hadden niets als een poete mytho-
logie en mystiek. — Art. XI.

— De beantwoording van de vraag: Wat is wijs-
begeerte? — behoort tot de moeilijkste werkzaam-
heden van den geest. — Iedere wijsgeerige rich-
ting heeft haar eigen opvatting over het begrip
en de taak der wijsbegeerte. — In het Hollandsche
woord wijsbegeerte ligt een aanwijzing voor
het vormen van een goed begrip. — Art. XII.

— Griekenland is de eerste leerschool der wijs-
begeerte. Meer naar den vorm dan naar den in-
houd. De Grieksche geschiedenis is een schitterend
ontwikkelingsproces, waarin, achtereenvolgens en
in verband met elkander, ter sprake komen: het
wereld-, het kennis-, het vrijheids-, en het ver-
lossingsprobleem.

De Grieksche wijsbegeerte begint dus met natuur-
beschouwing, voortvloeiend uit verwondering (Phy-
tagoras en de Eleaten). — Art. XIII.

— Na de eerste periode verdiept de wijsbegeerte
der Grieken zich tot zelfinkeer en zelfkennis. So-
crates onderwerpt de voorwaarden en de moge-
lijkheid van kennis aan kritiek en verbindt de
moraal aan het verstandelijk begrip.

Plato nadert de christelijke wereldbeschouwing
door het scheppen van een ideeënwereld, die het
oermodel en ideaal der zienlijke wereld is.

Aristoteles bouwt een wetenschappelijke wijsbe-

Deze betekenis kan de straf alleen hebben, als
de misdadige zichzelf verantwoordelijk acht, en
als hij tevens in staat is, tegen zijn zondige nei-
gingen en de verleidingen van buiten te strijden. Wij
staan niet op het fatalistische standpunt, dat iemand
als slachtoffer van zijn degeneratie noodzakelijk
tot misdadigheid is voorbestemd, maar wij
houden daartegenover vast aan de mogelijke-
heid van regeneratie; dat is herstel van het
verloren gegane goed, waarvan wij de voorbeelden
zien in de levende natuur, en ook in het ziele-
leven van den mensch.

En uitgaande van deze gedachte, dat men tegen-
over den misdadiger er maar niet van af is, als
men aan hem de straf, die in ernstige gevallen
steeds een gevangenisstraf is, heeft voltrokken, maar
dat men hem ook moet helpen in zijn strijd tegen
verder kwaad, is men den laatste tijd gekomen
tot wat men noemt de reclasseering, d.i. de zorg
voor ontslagen gevangenen, waardoor zij zoveel
mogelijk aan een geschikte betrekking geholpen
worden, of in een beter milieu geplaatst, dan waaruit
ze afkomstig zijn. Men houdt dus rekening met
den invloed, die de omgeving, het milieu, de so-
ciale omstandigheden kunnen hebben op het tot
stand komen van de misdaden, en daarom wil men
deze factoren zoo klein mogelijk maken, om te
verhoeden, dat iemand, die eens een ernstige mis-
stap heeft begaan, in herhaling valt.

Ook heeft de zoogenaamde „voorwaardelijke ver-
oordeeling“ in dit verband een zekere betekenis,
daar zij eveneens rekening houdt met de moge-
lijkheid, dat iemand, die om een misdrijf is ver-
oordeeld, ook zonder dat hij de straf heeft onder-
gaan, zoodanige renningen heeft gekregen, dat hij
voor een tweede misdrijf zich wel zal wachten.

Hierop kan ik thans echter niet nader ingaan.

Amsterdam.

S. T. HEIDEMA.